

Nieuw plan voor Nationaal Park Schiermonnikoog

In juni 2011 heeft het Overlegorgaan een nieuw plan goedgekeurd voor beheer en inrichting van het Nationaal Park Schiermonnikoog in de komende twaalf jaar. In het nieuwe plan is gekozen voor een koers waarbij vooral de krachten van de natuur het landschap van Schiermonnikoog vormen. Schiermonnikoog wil meewerken met de natuur, door ruimte te geven aan de dynamiek van zand, wind, water, planten en dieren. Deze samenvatting beschrijft eerst kort wat er gaat gebeuren op het eiland. Daar na is uitgelegd waarom keuzes zo gemaakt zijn. Veel op Schiermonnikoog blijft zoals het is, zoals de ruimte voor mensen om van de natuur te genieten.

Schiermonnikoog

Wat gaat er gebeuren?

Het nieuwe Beheer- en Inrichtingsplan 'plus' kiest een koers van minder maaien en zagen en meer de natuur zelf het werk laten doen. Ingrijpende veranderingen vragen een goede voorbereiding. Hoe veranderingen precies vorm krijgen wordt de komende jaren in samenspraak met de bewoners uitgewerkt in praktische werkplannen. De volgende ontwikkelingen zet het nieuwe plan in gang:

WADDEN

Versterken van de Waddenzee. Onderzoek naar mogelijkheden voor herstel van mosselbanken en zeegrasvelden, gevolgd door inrichtingsmaatregelen. Geen commerciële visserij rond Schiermonnikoog.

STUIFDIJK

Onderzoeken van de mogelijkheden om het washover complex tussen strandpaal 7 en 10 te activeren. Door de stuifdijk op deze plek gedeeltelijk te verwijderen kunnen zee en zand net als voor 1950 toegang krijgen tot de strandvlakte. Heel af en toe zou de zee hier over het land stromen en zand afzetten. De bodem wordt opgehoogd en planten en dieren van open zand krijgen de ruimte. Of er in de stuifdijk wordt gegraven staat nog niet vast. Vóór 2014 moet studie inzicht geven in de effecten op de waterkering, op natuur en op beleving. De praktische uitvoering vraagt ook om uitwerking. Waar moet het zand bijvoorbeeld heen?

WESTERPLAS

In beeld brengen van de ontwikkelingsmogelijkheden van het Westerplasgebied. De Westerplas is nu een voedselrijk troebel meer, rijk aan vogels en omringd door riet en wilgen. Tot 1962 was het een buitendijks gebied met overgangen tussen zoet en zout. Vóór 2014 worden twee ontwikkelingen uitgewerkt: een zoetwatermeer met een betere kwaliteit dan nu, of een buitendijks gebied met overgangen tussen zoet en zout. Met een beschrijving van deze twee mogelijkheden kan op het eiland het overleg plaatsvinden over de gewenste keuzes.

BEHEER ZOET WATER

Vasthouden van zoet water in de duinen is belangrijk voor ontwikkeling van duinvalleien en natte duinbossen. Wetterskip Fryslân heeft maatregelen voor de waterhuishouding uitgewerkt in het Watergebiedsplan Schiermonnikoog. In overleg met de boeren in de polder wordt het waterpeil aan de noordrand van de polder verhoogd om verdroging van het Groenglop en de binnenduinstrand te verminderen. Wetterskip Fryslân maakt een detailplan om verdroging van het Kapenglop te verminderen, zonder dat wateroverlast ontstaat in het dorp en rond de camping en sportvelden.

BEGRAZING

Grote plantenetende dieren zorgen voor een meer gevarieerd duingebied dan nu. Op Schiermonnikoog gaat het om dieren die zichzelf het hele jaar rond kunnen redden in de duinen en op de kwelder. Runderen, edelherten en mogelijk ook paarden, als dat te combineren is met ruiterroutes. Deze grazers hebben ieder een eigen manier van grazen waardoor ze elkaar aanvullen. Edelherten eten naast gras graag boomschors en -takken. Runderen kunnen goed uit de voeten met hoog gras en ruigte. Paarden kunnen in het kielzog van runderen kort gegraasde delen maken. Daar hebben konijnen weer baat bij. Nu is het duingebied zo verruigd dat konijnen er niet uit de voeten kunnen als ze al niet ziek worden.

De interactie tussen grazers en planten is ouder dan menselijk beheer. Iedere plant heeft een eigen mechanisme om zich tegen grazers te wapenen: dorens (meidoorn), gifstoffen (jacobskruid), een sterke geur (watermunt) of het vermogen om steeds nieuwe uitlopers te vormen (grassen, wilgen).

Deze begrazing heeft niets te maken met productie van melk of vlees. De aantallen grazers zullen laag zijn, ongeveer één volwassen dier per tien hectare duin. In de winter mogen de dieren gewicht verliezen, maar ze mogen zeker niet verhongeren. De aantallen dieren worden beheerd door jaarlijks in de herfst dieren te vangen (runderen en paarden) of door afschot (edelherten). Er worden alleen rassen en kuddes ingezet die geen gevaar opleveren voor het publiek, want begrazing of niet: de duinen blijven toegankelijk. Er mogen geen storende rasters rond het dorp komen.

Hoe de begrazing precies gestalte krijgt is één van de eerste punten die opgepakt worden.

Natuurmonumenten zorgt in 2012 voor een begrazingsplan. In het begrazingsplan wordt duidelijk welke dieren er komen, hoe de inrichting van het gebied wordt, hoe de kuddes beheerd worden en hoe mensen worden geïnformeerd. Natuurmonumenten betreft boeren en vertegenwoordigers van het eiland bij het maken van het begrazingsplan. Pas als er overeenstemming is over het begrazingsplan wordt een start gemaakt met de inrichting en de introductie van grazers.

KWELDERBEWEIDING

De Binnenkwelder wordt, net als in de afgelopen jaren, 's zomers beweide met jongvee van de boeren. Dit deel van de kwelder blijft afgescheiden van andere delen van het eiland waar runderen grazen. Het gebruik van ontwormingsmiddelen bij het vee blijft beperkt tot middelen die niet schadelijk zijn voor insecten en insectenetters.

INLEIDEND EN AANVULLEND BEHEER

Begrazing alléén is in eerste instantie niet genoeg om de doelen te bereiken. De duinen zijn nu zo ver dichtgegroeid met grassen en struiken dat grazers in delen van de duinen weinig invloed zullen hebben. Koeien en herten eten geen duindoorn en meidoorn. Rond een aantal duinvalleien zal Natuurmonumenten de komende jaren de overgangen van laag en nat naar hoog en droog open maken door struiken weg te halen. Tegelijk wordt de voedselrijke bovenlaag van de bodem verwijderd. In deze nieuw ingerichte gebieden is een aantal jaren een aanvullend beheer nodig in de vorm van maaien of tijdelijk begrazen met schapen. Natuurmonumenten kondigt steeds aan in welke gebieden gewerkt gaat worden en met welk doel.

Genieten en verwonderen

Recreatie is een belangrijke doelstelling van het Nationaal Park. Mensen kunnen in grote vrijheid genieten van het eiland. Voor wie dat wil zijn er gemarkeerde routes en begeleide excursies. Vrij zwerven buiten de paden kan ook. Alleen in de broedtijd van 15 april tot 15 juli zijn net als nu delen van het eiland voor publiek gesloten. De grote broedkolonies meeuwen, sterns, lepelaars en eidereenden verdragen geen publiek.

Het bezoekerscentrum geeft informatie over Schiermonnikoog. Vanuit het bezoekerscentrum worden allerlei activiteiten georganiseerd, zoals begeleide excursies. De nadruk ligt op het wekken van verwondering en nieuwsgierigheid bij mensen over de natuur van Schiermonnikoog. De komende jaren wordt het bezoekerscentrum onderdeel van het nieuwe centrum 'De Promenade'.

Vanuit Natura 2000 zijn alle bestaande activiteiten op Schiermonnikoog bekeken. Wat doen mensen in de natuur op het eiland? Heeft dat effect op de natuur? En zo ja: hoe kun je een activiteit zó aanpassen dat er geen schade is? Bijna alle activiteiten kunnen gewoon doorgaan zoals de afgelopen jaren. Voor deze activiteiten is geen vergunning nodig vanuit de natuurbeschermingswet. Op een paar punten wordt het recreatief gebruik aangepast:

- Net als de afgelopen jaren mag alleen met een gemeentelijke vergunning op zak met de auto op het strand worden gereden. Aanvullende voorwaarde is dat er niet meer gereden mag worden aan de voet van de zeereep en stuifdijk. Het ontstaan van diepe sporen in de begroeiing wordt zo vermeden.
- Kitesurfen, strandzeilen en vliegeren groeien in populariteit. Deze manier van genieten van zee, zand en wind past prima in het Nationaal Park. Om verstoring van vogels, zeehonden en hinder voor andere recreanten te vermijden mag strandzeilen en kitesurfen alleen op het strand tussen de Badweg en het Jacobspad (strandpaal 5).
- Voor wadlopers vanaf de vaste wal wordt in de broedperiode een vast aanlandpunt aangewezen om verstoring van vogels op de kwelder tegen te gaan.

Samen plannen uitwerken en uitvoeren

Het nieuwe Beheer- en Inrichtingsplan 'plus' kiest een duidelijke richting: laat de natuur het eiland zelf beheren en geef mensen de ruimte om van het eiland te genieten. De meest in het oog springende thema's zijn het beoogde herstel van het washovercomplex tussen paal 7 en 10 en de introductie van grote grazers. De concrete uitwerking vindt plaats in afzonderlijke documenten, zoals een begrazingsplan. Het Overlegorgaan Nationaal Park zorgt dat bewoners hun inbreng kunnen hebben op de plannen, voordat er een besluit genomen wordt. Maatregelen waarvoor geen draagvlak bestaat zijn niet gewenst. Bij ingrepen die van grote invloed zijn op het eiland zal ook de gemeenteraad van Schiermonnikoog een besluit moeten nemen.

Unieke status van Schiermonnikoog

Schiermonnikoog is het enige Nationaal Park in Nederland waar het hele ecosysteem centraal staat, naast recreatie. Dat betekent dat de natuur op Schiermonnikoog grotendeels z'n eigen gang gaat, zonder sturing door mensen. Schiermonnikoog staat daarmee op gelijke hoogte als bekende natuureservaten als Cota Doñana in Spanje, de Vanoise in de Franse Alpen en het oerbos van Bialowieża in Polen. In alle andere Nederlandse Nationale Parken is het beheer vooral gericht op behoud van bedreigde soorten en levensgemeenschappen. Het hele Waddengebied is door Unesco erkend als Werelderfgoed.

Een plan met een plus: Natura 2000

Schiermonnikoog is door Nederland aangemeld als Speciale Beschermingszone in het Europese Netwerk van natuurgebieden: Natura 2000. De Nederlandse kust met Noordzee, kustduinen en Waddenzee is uniek in Europa. Er komen veel levensgemeenschappen, planten en dieren voor die elders in Europa schaars zijn en waarvan het voortbestaan gevaar loopt. De Nederlandse kust en in het bijzonder de Waddenzee met de eilanden is van grote betekenis voor vogels die er tijdens de trektijd voedsel en rust vinden. De Waddenzee heeft een uitstraling van Siberië en oostelijk Alaska tot zuidelijk Afrika. Daar zijn we trots op en we willen daar zorgvuldig mee omgaan.

Voor ieder gebied dat onder Natura 2000 valt wordt een beheerplan gemaakt, ook voor Schiermonnikoog. Zo'n beheerplan geeft aan hoe de bijzondere natuurwaarden van een gebied beschermd en ontwikkeld worden. Er is besloten om het plan voor het Nationaal Park en het Beheerplan Natura 2000 voor Schiermonnikoog (Noordzeekustzone, duinen en Waddenzee) te combineren in één plan. In het plan staan ook de maatregelen die Wetterskip Fryslân neemt voor het zoetwaterbeheer op Schiermonnikoog. Drie plannen in één. Dat is wel zo overzichtelijk voor iedereen. De maatregelen op Schiermonnikoog die te maken hebben met Natura 2000 krijgen eind 2011 een plek in het Natura 2000 Beheerplan Waddengebied. Het Beheerplan Waddengebied doorloopt een openbare inspraakprocedure. Mogelijk worden er door de inspraak nog onderdelen van het plan voor Schiermonnikoog gewijzigd.

Een eiland dat z'n eigen gang gaat

Schiermonnikoog is één van de meest wilde plekken van Nederland. Op de kwelder en het strand gaat alles vanzelf. Mensen sturen hier niet in de ontwikkelingen. Zulke plekken zijn er niet veel in Nederland. De natuur vaart er wel bij als water, wind, zand en zout hun gang gaan. Dieren en planten vinden hun eigen plek in het gebied. In de zomer zit de kwelder vol broedende meeuwen, sterns, eidereenden, wulpen, lepelaars velduilen, blauwe en de bruine kiekendieven. In de winter is het er druk met ganzen, eenden, plevieren, strandlopers en roofvogels, zoals de slechtvalk die op de rijk gedekte dis afkomt.

Wind en zee vormen het eiland met zand en slib

De kracht van de wind en het water zorgen dat zand en slib zich ophopen tot boven zeeniveau.

Zo is Schiermonnikoog ontstaan. Op Schiermonnikoog zijn alle elementen aanwezig die je mag verwachten op een natuurlijk Waddeneiland:

- Stranden en strandvlakten, met om de zoveel jaar aanlandende zandplaten
- Duinbogen, zowel oude (o.a. Kooiduinen) als jongere (Kobbeduinen)
- Kwelders met kreken
- Een dynamische eilandstaart met stormgaten tussen de duinen

Het eiland verandert voortdurend van vorm. Zo is een aantal jaren geleden een grote zandbank aan de westkant van het eiland vastgegroeid. Het strand is nu zo breed dat er duinen opstuiven en er planten op het strand zijn gaan groeien: er is een 'groen strand' ontstaan.

Dat zijn kleine veranderingen vergeleken bij de situatie vier eeuwen geleden. Schiermonnikoog lag toen een paar kilometer verder naar het westen dan nu. Door veranderingen van zeestromingen kalfde het eiland af en ontstond meer oostelijk een nieuw stuk land. Het grootste deel van Schiermonnikoog is minder dan 200 jaar oud. Alleen in de omgeving van het dorp liggen enkele oudere duinruggen, restanten van het oude Schiermonnikoog. Omdat veel duinen nog zo jong zijn, is het zand wat rijker aan kalk dan op de andere Waddeneilanden. Dat is te zien aan het voorkomen van onder andere duindoorn. Duinheiden zoals op Vlieland en Terschelling zijn er op Schiermonnikoog bijna niet.

Op twee belangrijke punten hebben mensen door ingrepen het eiland aangepast aan hun wensen.

Een deel van de kwelder is in 1860 voor de landbouw ingedijkt tot polder: de Banckspolder. In 1962/63 is de voormalige Westerkwelder ook binnen de waterkering komen te liggen. Zo is de huidige Westerplas ontstaan. De overstromingsvlakte halverwege het eiland aan de Noordzeekant is sinds ongeveer 1950 afgedicht door een stuifdijk. Op alle Waddeneilanden is van nature zo'n overstromingsvlakte aanwezig geweest. Men noemt dit ook wel een 'wash-over complex', al klinkt dat meer als een psychische aandoening.

Zo'n overstromingsvlakte is veel breder dan de stormgaten tussen de verstoven duinen meer oostelijk op het eiland. Heel af en toe, bij harde wind en hoge vloed, stroomt hier zeewater over het eiland. Omdat het zo'n breed gebied is neemt de stroomsnelheid van het water snel af. Zand en slib kunnen zo neerslaan en op die manier wordt de bodem opgehoogd. Het eiland erodeert op deze plek dus niet, maar het groeit juist met de zee mee. Zo'n overstroming komt maar af en toe voor: enkele keren per jaar en dan weer een paar jaar helemaal niet. De stuifdijk is destijds aangelegd als bruggenhoofd voor de indijking van de gehele Waddenze. Voor de veiligheid van het bewoonde gebied van Schiermonnikoog is de stuifdijk niet noodzakelijk.

Zoet eiland in een zoute zee

In Nederland valt meer water uit de lucht naar beneden dan er verdampt. Water zakt in de bodem. Een deel van het zoete water stroomt via de bodem af naar zee. De rest van het zoete water wordt opgeslagen in de bodem. Omdat zoet water lichter is dan het zoute water in de omringende zee en in de diepere ondergrond, is er een 'bel' van zoet water ontstaan onder de duinen. Uit deze bel wordt water gewonnen voor de drinkwaterwinning. Het zoete water zorgt voor het voorkomen van veel bijzondere planten, bijvoorbeeld in het Kapenglop ten noorden van het dorp. Aan de randen van de zoetwaterbel komt zoet grondwater in contact met zout zeewater dat bij hoge waterstanden de kwelder overspoelt. Vooral op deze overgangen zijn bijzondere planten en dieren te vinden.

Rijkdom aan planten en dieren

Er zijn maar weinig plekken in Nederland waar zo veel verschillende planten en dieren voorkomen als op Schiermonnikoog. De lijsten van zeldzame planten en dieren zijn lang. De meeste soorten staan niet eens op die lijsten, omdat ze niet opvallen: bacteriën, schimmels, kleine insecten. Hoewel onopvallend zijn ze voor het ecosysteem van levensbelang. Soorten die meer opvallen zijn er ook volop. Duinvallieën met parnassia en orchideeën waar de aardbeivlinder vliegt. In tijdelijke zoetwaterplasjes roepen in het voorjaar rugstreeppadden, zelfs op het groene strand. Droge duinen met hondsviooltje en rozenkransje waar veldleeuwerik en graspieper broeden en waar de duinparelmoervlinder vliegt. Ruigere, natte delen van de duinen zijn het broedgebied van kiekendieven, roerdomp en rietvogels. In de spontaan gegroeide loofbossen zingen nachtegaal, wielewaal, spotvogel en zomertortel. In de aangeplante naaldbossen komen onder andere stekende wolfsklauw en kleine keverorchis voor. Een kleine greep uit de rijkdom die zijn weerga in Nederland niet kent. De soorten staan niet op zichzelf, ze beïnvloeden elkaar op allerlei manieren en ze vormen zo een levensgemeenschap, waarbij het geheel veel meer is dan de losse onderdelen. Een voorbeeld is de invloed van konijnen. Door te graven en te grazen houden konijnen delen van het duingebied open. Daar profiteren allerlei planten en insecten van, zoals duinviooltje, sprinkhanen en graafbijen. Oude konijnenholen bieden nestgelegenheid aan de tapuit en de bergeend, het symbool van het Nationaal Park.

Menselijke sporen in het landschap

Al eeuwenlang wonen en werken er mensen op Schiermonnikoog. Hoewel het grootste deel van het eiland jong is, zijn er sporen uit het verre verleden te vinden. Al vanaf zee vallen de twee vuurtorens op, waarvan er nog één in gebruik is. De houten bakens van Willemsduin en Kobbeduinen dienden een vergelijkbaar doel: schepen helpen bij hun oriëntatie. Aan de oostkant van de polder ligt in een dicht loofbos de oude eendenkooi, gerestaureerd in 1990 en nu in gebruik voor het ringen van eenden. Een bijzondere, verstilde plek is de begraafplaats Vredenhof aan de Reddingsweg. Aan de Prins Bernhardweg ligt bunker de Wasserman, nu een prachtig uitzichtpunt. Aan het einde van de Reddingsweg zijn enkele bunkers toegankelijk gemaakt voor bezoekers. De Herdershut staat helemaal in het oosten van de polder bij het veldstation van de Vrije Universiteit. Hier werden tot 1959 de koeien bijeengedreven die op de kwelder graasden. De naaldbossen zijn aangeplant om het toen volop stuivende zand in de duinen vast te leggen. De zeereep is door aanplant van helm opgehoogd en vastgelegd. Het was in de jaren vijftig de bedoeling deze zeereep door te trekken tot het Willemsduin als aanzet voor inpoldering van de Waddenzee. Dat is nooit gelukt: bij strandpaal 10 bleef de zee door de stuifdijk heen breken. Hier houdt de stuifdijk nu op. Meer naar het oosten zijn nog restanten herkenbaar in de vorm van hoge duinen tussen de stormgaten.

De economie van genieten van de natuur

Toerisme is tegenwoordig heel belangrijk voor de economie van Schiermonnikoog. Vanaf het begin van de twintigste eeuw kwamen welgestelde mensen naar de kust om in de gezonde zeelucht op krachten te komen. Het eiland speelde daar op in door een hotel aan de kust te bouwen. Na de Tweede Wereldoorlog kwam toerisme binnen bereik van steeds meer mensen. Mensen kregen meer vrije tijd en een beter inkomen. Er verschenen vakantiewoningen en de aanlegsteiger van de veerboot werd gemoderniseerd. De afgelopen vijftien jaar komen elk jaar zo'n 300.000 mensen naar het eiland. Het strand, de rust en de ruimte zijn de grote trekpleister voor de bezoekers, naast goede voorzieningen en horeca. Het toerisme is nu de belangrijkste economische motor van het eiland. Met een goede geleiding van mensen gaan toerisme en natuur prima samen, zonder dat bewoners en bezoekers zich in hun vrijheid beperkt voelen door verboden. Het bezoekerscentrum organiseert excursies, ook voor de eilander jeugd en die van bezoekende scholen.

Natuurkrachten beteugeld

Leven en werken op een verschuivend, stuivend eiland was eeuwenlang een wankel basis voor de mensen op Schiermonnikoog. Het oude dorp Westerburen verdween in zee door de werking van natuurkrachten. Om veilig te wonen en om voedsel te kunnen verbouwen moesten mensen zout water en stuivend zand beteugelen. Aanleg van de dijk rond de polder en aanplant van bossen ten noorden van het dorp hielpen daarbij. Vanaf ongeveer 1950 is een serie ontwikkelingen op gang gekomen die de invloed van water, wind en wilde dieren verminderden:

- In 1932 werd de Zuiderzee door aanleg van de Afsluitdijk het IJsselmeer. In 1969 werd de Lauwerszee door een dijk afgesloten van de Waddenzee. Deze ingrepen hebben grote gevolgen voor de stroming van water en zand in de Waddenzee. Op Schiermonnikoog landde meer zand aan dan voorheen, zodat brede stranden groeiden.
- De aanleg van de stuifdijk (ca. 1950) heeft een deel van de kwelder afgesloten van de Noordzee. Er wordt daar geen vers zand meer afgezet. Een deel van de vroeger open strandvlakte is begroeid met riet en wilgen.
- Winning van zoet water in de Hertenbosvallei (1950) zorgde plaatselijk voor lagere grondwaterstanden. Een deel van de waterwinning is in de jaren negentig verplaatst naar de Westerplas.
- Door ziektes als myxomatose zijn konijnen op Schiermonnikoog enorm in aantal afgenomen en mede daardoor zijn open, kort gegraasde delen in de duinen schaars geworden.
- Stuifplekken in de duinen werden tot ongeveer 1980 dicht gelegd met takken.
- In 1959 werd de beweiding van de kwelder met een gehoede kudde koeien gestopt. De begroeiing van de oudere delen van de kwelder is sindsdien hoger geworden. Een deel van 400 hectare wordt nu beweide door jongvee van boeren van Schiermonnikoog.
- De Westerplas is ontstaan toen in 1963 de toenmalige Westerkwelder door een nieuwe dijk werd afgesloten van de zee. Nu het zout grotendeels uit de bovenste bodemlaag is verdwenen groeien hier steeds meer riet en wilgen.

- Vanaf de vijftiger jaren nam in heel Nederland de uitstoot van stikstof door industrie, verkeer en landbouw toe. Stikstof werkt als kunstmest. Sommige plantensoorten profiteren van die onbedoelde mest en verdringen andere soorten. In de duinen van Schiermonnikoog zijn duinriet en zandzegge toegenomen ten koste van allerlei kleinere plantensoorten. De neerslag van stikstof is inmiddels verminderd, maar deze is nog steeds te hoog voor sommige gevoelige soorten.

Natuurbeheer in plaats van natuurlijke dynamiek

Al met al werd het rustiger in de duinen van Schiermonnikoog. De zee bleef buiten, het zand stooft minder, konijnen werden schaars. Ook mensen bemoeiden zich minder met de duinen en de kwelder. Er werd op de meeste plaatsen geen vee meer geweid, geen helm gesneden, geen hout geoogst, alleen gewandeld en gefietst. Ondertussen werd het gebied ongemerkt en onbedoeld bemest door de stikstof. Door deze ontwikkelingen veranderde de begroeiing. Grassen, riet, struiken en bomen konden onbelemmerd groeien. Eerst viel dat nog niet zo op. Sinds ongeveer 1990 kan iedereen die regelmatig in de duinen komt de veranderingen opmerken. Vooral de afgelopen tien jaar zijn de duinen snel dicht gegroeid. Oude paden raakten overgroeid met berk, meidoorn en duindoorn, duingraslanden werden minder rijk aan bloemen en vlinders. De vogelbevolking veranderde mee. De blauwe kiekendief maakte bijvoorbeeld plaats voor de bruine.

Er is op zichzelf niets mis met verandering. Schiermonnikoog verandert al eeuwen voortdurend. Toch zag men vanuit het Nationaal Park deze ontwikkeling met lede ogen aan. Juist planten en dieren van open duinen dreigden te verdwijnen. Niet alleen op Schiermonnikoog, maar overal in de Nederlandse kustduinen. In de twee eerdere Beheer- en Inrichtingsplannen voor Schiermonnikoog stonden maatregelen om de tendens te keren ten gunste van het open duin:

- Verminderen van de verdroging door gedeeltelijk verplaatsen van de waterwinning
- Omvormen van naaldbos naar loofbos om de verdamping van water te verminderen
- Uitbreiden van de beweiding van de kwelder
- Maaien van duinvalleien
- Kappen van bos en afplaggen van de bodem om stikstof af te voeren
- Intensief begrazen van gebieden waar bos gekapt is om te zorgen dat er geen nieuw bos komt

Deze maatregelen zijn uitgevoerd. Met menskracht en machines zijn verruiging en verbossing te lijf gegaan. Wat vroeger zeewater, zeewind, konijnen en duinboeren deden, doet nu Natuurmonumenten met hulp van machines en vrijwilligers.

Alles-of-niets beheer

Er zijn veel successen te melden van de inspanningen in de afgelopen jaren. Plaggen, maaien en zagen werkt om wintergroen en watersnip terug te laten keren. Het Groenglop is weer een open gebied. Het Kapenglop is opener gemaakt en staat vol bijzondere planten. In 2011 is de Hertenbosvallei uitgebreid door berken en meidoorns te kappen. Nachtegalen maakten plaats voor onder andere groenknolorchis en duinparelmoervlinder.

De maatregelen zijn wel iedere keer opnieuw een stevige ingreep. In één klap wordt met machines struikgewas omgevormd tot open zand. Intensieve begrazing of maaien houdt gebieden open en kaal. Het zijn ingrepen die plaatselijk en tijdelijk het gewenste resultaat geven. In de rest van de duinen groeien zandzegge, duinriet en struikgewas onbelemmerd verder. Zo ontstaat een tweedeling in de duinen: dichtgegroeide delen waar niet is ingegrepen en open gekapte en geschrapte delen met harde grenzen daar tussen.

Deze overwegingen slaan op de duinen rond het dorp (Wester- en Noorderduinen), het Westerplasgebied, de Kobbeduinen en de strandvlakte achter de stuifdijk. In deze delen van het eiland zijn wind en water aan banden gelegd. De stranden, kwelders en jonge duinen op de rest van het eiland hebben geen last van vergrassing of verbossing. Zee en wind vormen hier het landschap. Zonder inspanningen van de beheerder ontstond op het groene strand spontaan een begroeiing vol bijzondere planten waar tureluur en veldleeuwerik broeden. Op het strand stuift steeds vers zand over de bodem. Op de van nature voedselrijke kwelder maakt extra stikstof weinig verschil, anders dan in voedselarme duinen. In de jonge, dynamische delen van het eiland is geen probleem. Hier is geen actief beheer nodig geweest.

Vier algemene hoofddoelen voor het Nationaal Park

Is een orchidee belangrijker dan een meidoorn? Is een tapuit van meer betekenis dan een nachtegaal? Is een rietmoeras met bruine kiekendieven minder waard dan een strandvlakte met sterns en plevieren? Het antwoord is vaak ingegeven door ieders persoonlijke kijk op natuur. Om de weg te vinden in zulke vragen is een doelstelling nodig die de losse dilemma's overstijgt. Wat willen we samen bereiken op Schiermonnikoog? Wat doet recht aan de kwaliteiten van het eiland?

Voor natuur geeft de algemene doelstelling te weinig richting. Het dilemma 'meidoorn of orchidee' is hiermee nog niet opgelost. Natura 2000 geeft meer uitgesproken richting.

Voor ieder Nationaal Park in Nederland gelden vier hoofddoelstellingen:

- **Natuur:** duurzame instandhouding, herstel en verdere ontwikkeling van natuurlijke en landschappelijke waarden, het bereiken van een hoge mate van compleetheid van de ecosystemen en het versterken van natuurlijke processen;
- **Recreatie:** bevorderen van natuurgerichte recreatie, kwaliteitsverbetering realiseren;
- **Voorlichting en educatie:** een Nationaal Park heeft een voorbeeldfunctie voor voorlichting en educatie over natuur en landschap in het algemeen;
- **Onderzoek:** om inzicht te krijgen over aanwezige natuurwaarden, processen of de recreatie.

Doelen vanuit Natura 2000

Schiermonnikoog is aangewezen als Speciale beschermingszone, omdat er karakteristieke, bedreigde soorten en leefgebieden (habitats) aanwezig zijn. Nederland verplicht zich met de aanwijzing om die soorten en habitats in stand te houden. In de tabel staat om welke het op Schiermonnikoog gaat. Drie habitats met de soorten die er bij horen laten op Schiermonnikoog een ongewenste afname zien:

- Zandbanken en –platen in Waddenzee en Noordzee hebben te lijden van commerciële visserij en verstoring. De voedselsituatie voor vogels is verslechterd, onder andere door het bijna verdwijnen van mosselbanken. De afname van eidereend, scholekster, kanoet en steenloper is een uiting van de verslechterde voedselsituatie. Soorten die op stranden en zandplaten broeden (strandplevier, bontbekplevier en dwergstern) hebben het ook moeilijk.
- Oudere open duinen hebben te lijden van vergrassing en van het verdwijnen van geleidelijke overgangen tussen nat en droog, open en dicht begroeid. Grijze duinen (droog en kalkarm), kalkarme natte duinvalleien en soorten die daar voorkomen (paapje, tapuit, blauwe kiekendief) nemen af. Tegengaan van de gevolgen van stikstofdepositie en verbetering van de waterhuishouding zijn nodig om deze tendens te keren.
- Overgangen tussen zoet en zout zijn vreemd genoeg schaars op Schiermonnikoog. Door de aanleg van (stuif)dijken zijn er weinig kalkrijke, ontzilende duinvalleien en zilte graslanden.

Ingrijpen op een manier die past bij Schiermonnikoog

Schiermonnikoog is een dynamisch eiland waar de natuur haar eigen gang gaat. Zo'n eiland kun je niet bevriezen, dat zou het eiland verstikken. Tegelijk is er de verantwoordelijkheid om soorten en habitats waar het slecht mee gaat te ondersteunen. Doorgaan zoals de afgelopen twintig jaar blijkt onvoldoende. De duinen groeien dicht en zoet en zout zijn te veel gescheiden. Waar de overgang van zoet naar zout wel aanwezig is komen allerlei bijzondere soorten voor, zoals op het groene strand. Het groene strand verdwijnt in de toekomst weer als er minder zand beschikbaar is.

Er is aandacht nodig voor een duurzame ontwikkeling van stuivende witte duinen, opn droge duinen ('grijze duinen'), natte duinvalleien en zilte graslanden. Tegelijk is er ook ruimte nodig voor behoud en ontwikkeling van duinbossen, die hun eigen kenmerkende kwaliteiten hebben. Plaggen, zagen en maaien druist in tegen het ongestoorde karakter van het eiland en is bovendien duur. Hoe kan ingrijpen wel 'passend' zijn op Schiermonnikoog? Door met de natuur mee te werken.

Ruimte geven aan krachten van wind, water en wilde dieren en planten

Het grootste deel van het eiland ontwikkelt zich vanzelf schitterend. De stranden, kwelders en jonge duinen floreren met al het leven dat daar voorkomt. Daar heeft actief beheer geen meerwaarde, in tegendeel. Afblijven en van genieten is hier het devies.

In de delen van het eiland binnen de hoofdwaterring en achter de stuifdijk nemen riet, duindoorn, wilgen en berken de overhand. De strategie was om ruigte en bomen met mechanische middelen tegen te gaan. In het nieuwe plan is er voor gekozen om de werking van zee, wind en wilde dieren te vergroten. Zo krijgen grassen en struiken te maken met natuurlijke tegenkrachten die hun groei beperken. Dan komt er afwisseling in de duinen en ontwikkelen zich geleidelijke overgangen tussen bos en open duin en tussen zout en zoet. Precies wat de soorten waar het slecht mee gaat nodig hebben.

Droge voeten

Natuurkrachten krijgen niet volledig vrij spel op Schiermonnikoog, dat zou tot onveilige plekken kunnen leiden. De waterkering van dijken en begroeide zeereep blijft in stand. Binnen de dijkkring komt geen zeewater. De dijkkring zelf mag niet gaan stuiven. Buiten de dijkkring is in principe wél ruimte om zeewater en verstuiving meer toe te laten dan de afgelopen vijftig jaar.

Verschillen in sturing door beheer

Vanuit het dorp en de Banckspolder neemt de sturing door beheer geleidelijk af tot nul. In het plan zijn vier zones benoemd:

1. Het dorp, de Badweg met zomerhuizen en hotels, de camping, de Berkenplas en de polder met boerderijen vormen samen het economisch hart van het eiland waar mensen wonen, werken en verblijven. Deze zone hoort niet tot het Nationaal Park en het Natura 2000 gebied. Er zijn wel natuurwaarden, zoals weidevogels en overwinterende ganzen. Mogelijk zijn maatregelen nodig om stikstofuitstoot van landbouwbedrijven in de polder te verminderen. Dit moet nog uitgewerkt worden in de landelijke Programmatische Aanpak Stikstof.
2. Grenzend aan het dorp en de polder ligt een zone waar van oudsher veel invloed was van mensen. Er werd vee geweid, graan en aardappels verbouwd, hout en helm geoogst. In deze zone sluit het beheer aan bij het vroegere gebruik. Het gaat onder andere om de Kooiduinen en het Groenglop en de zone grenzend aan de zomerhuizen ten noordwesten van het dorp. Door te maaien, hier en daar bomen te kappen en delen beweiden blijft hier een rijk cultuurlandschap in stand.
3. In de rest van de duinen binnen de waterkering stuurt de beheerder minder op detail. In dit gebied is de belangrijkste rol weggelegd voor grazers om de variatie in het duingebied te vergroten. Doordat grazers niet alle delen van een gebied even vaak gebruiken ontstaan gradiënten en alle mogelijke overgangen tussen kaal zand en duinbos. In het kielzog van grotere grazers krijgen ook konijnen en stuivend zand weer de ruimte. Op sommige plekken blijft de beheerder aanvullend maaien, bijvoorbeeld in het Kapenglop.
4. Buiten de hoofdwaterkering heersen natuurkrachten en doet de beheerder weinig meer dan de ontwikkelingen volgen. Grazers kunnen hier ook komen. Ze zullen dat minder doen omdat er in dit deel van het eiland geen drinkwater is. De zee heeft in deze zone een grote invloed op het landschap. Door afzetting van zand groeit het eiland mee met de stijgende zeespiegel. Het herstellen van een overstromingsvlakte in het gebied tussen strandpaal 7 en 10 is de grootste verandering die verder uitgewerkt wordt voordat er een besluit over genomen wordt.

Meer weten?

Het complete Beheer- en Inrichtingsplan 'plus' is beschikbaar op de website van het Nationaal Park:
<http://www.np-schiermonnikoog.nl>

Meer informatie is te krijgen bij het Bezoekerscentrum Schiermonnikoog
Torenstreek 20
Postbus 32
9166 ZP Schiermonnikoog
Tel 0519-531641

E-mail schiermonnikoog@nationaalpark.nl
Website: www.activiteitenopschiermonnikoog.nl

Informatie over Natura 2000 en het beheerplan Waddengebied is beschikbaar bij de Provincie Fryslân

Ettienke Bakker
sr beleidsadviseur
Afdeling Landelijk Gebied Beleid
058 292 5154
e.c.bakker@fryslan.nl

Snekertrekweg 1 (bezoekadres)
Postbus 20120, 8900 HM Leeuwarden

www.fryslan.nl/natura2000

Habitatype		Huidige kwaliteit	Huidige trend op Schiernonnikoog	Opgave Natura 2000
H1110	Permanent overstromde zandbanken	■ matig	■ afname kwaliteit	Behoud oppervlakte Verbetering kwaliteit
H1140	Droogvallende slik- en zandplaten	■ matig	■ afname kwaliteit	Behoud oppervlakte Verbetering kwaliteit
H1310	Zilte pionierbegroeiingen	■ goed	■ gelijk blijvend	Behoud oppervlakte en kwaliteit
H1320	Schorren met slijkgas	■ matig	■ gelijk blijvend	Behoud oppervlakte en kwaliteit
H1330	Schorren en zilte graslanden	■ matig	■ afname kwaliteit	Behoud oppervlakte en kwaliteit (binnendijks). Verbetering kwaliteit (buitendijks type)
H2110	Embryonale duinen	■ goed	■ toename	Behoud oppervlakte en kwaliteit
H2120	Witte duinen	■ matig	■ afname	Behoud oppervlakte en kwaliteit
H2130	Grijze duinen (kalkarme en heschrale duinen)	■ slecht	■ afname	Uitbreiding oppervlakte, verbetering kwaliteit. Dringend, met beheeropgave
H2140	Duinheiden met kraaihei	■ vrijwel afwezig	■ gelijk blijvend	Behoud oppervlakte en kwaliteit
H2160	Duindoornstruwelen	■ goed	■ toename	Behoud oppervlakte en kwaliteit
H2170	Kruipwilgstruwelen	■ goed	■ toename	Behoud oppervlakte en kwaliteit
H2180_A	Duinbossen (droog)	■ vrijwel afwezig	■ lichte toename	Uitbreiding oppervlakte, behoud kwaliteit
H2180_BC	Duinbossen (vochtig) en binnenduintrandbos	■ matig	■ sterke toename	Uitbreiding oppervlakte, verbetering kwaliteit, herstel hydrologie binnenduintrand
H2190_A	Vochtige duinvalleien kalkrijk	■ goed	■ toename (op strand)	Behoud oppervlakte, verbetering kwaliteit, wateropgave
H2190-B	Vochtige duinvalleien kalkarm	■ matig	■ afname	Uitbreiding oppervlakte, verbetering kwaliteit, wateropgave
H2190-C/D	Vochtige duinvalleien met moerasplanten	■ matig	■ afname	Behoud oppervlakte en kwaliteit
H6410	Grasland met Molinia (Blauwgraslanden)	■ vrijwel afwezig	■ afname	Uitbreiding oppervlakte, behoud kwaliteit, wateropgave

■ groen: goede omstandigheden/kwaliteit of positieve trend

■ geel: matig, maar nog geen directe reden tot zorg

■ oranje: let op; mogelijk wordt doelstelling niet gehaald

■ rood: negatieve trend/slechte kwaliteit, doelstelling wordt zo niet gehaald, risico op onherstelbaar verlies

Soort	Trend op Schiernonnikoog	Opgave N2000
Groenkolorchis	■ fluctueert, nu tijdelijk meer op groene strand	Behoud omvang en kwaliteit
Blauwe Kiekendief	■ recent afgenomen	Duinen Schier: behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor 10 paren, plus voor de hele Waddenzee: 3 paren
Bontbekplevier	■ afgenomen	Duinen Schier: behoud omvang en kwaliteit voor 60 paren plus voor gehele Waddenzee: 20 paar
Bruine Kiekendief	■ toegenomen	Duinen Schier: behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor 25 paren, plus voor de hele Waddenzee: 30 paar
Dwergstern	■ afgenomen	Uitbreiding omvang en verbetering kwaliteit tot 20 paar voor gehele Noordzeekustzone, plus voor gehele Waddenzee: 200 paren
Eider	■ na toename de laatste jaren achteruitgang	Duinen Schier: behoud 200 paren, plus voor de hele Waddenzee: 5000 paar
Grote stern	■ onregelmatige broedvogel op Schiernonnikoog	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor 16.000 paar (hele Waddenzee)
Kleine mantelmeeuw	■ toegenomen	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor 19.000 paren (hele Waddenzee)
Kluut	■ lichte afname	Behoud omvang en verbetering leefgebied voor 3800 paren (gehele Waddenzee)
Lepelaar	■ toegenomen	430 paar (hele Waddenzee)
Noordse Stern	■ wisselende aantallen	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor 1500 paar (gehele Waddenzee)
Paapje	■ verdwenen	Duinen Schier: uitbreiding omvang en/of verbetering kwaliteit voor 10 paar
Roerdomp	■ fluctueert rond laag aantal van 2-4 paar	Duinen Schier: behoud 3 paren
Strandplevier	■ sterk afgenomen	Uitbreiding omvang en verbetering kwaliteit tot 30 paar voor gehele Noordzeekustzone, plus voor gehele Waddenzee: 50 paar
Tapuit	■ sterk afgenomen	Duinen Schier: uitbreiding omvang en verbetering kwaliteit voor 30 paar
Velduil	■ schaars, maar in 2010 7 paren	Duinen Schier: uitbreiding omvang en verbetering kwaliteit voor 2 paar, plus voor de hele Waddenzee: 5 paren
Visdief	■ wisselende aantallen	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor 5300 paar (hele Waddenzee)
Niet broedvogels		Voor de hele Waddenzee: behoud omvang en kwaliteit leefgebied: voedselgebied en hoogwatervluchtplaatsen (verbetering voor scholekster, steenloper en kanoet)
Rivierprik, zeeprk, Fint, Grijze zeehond, Gewone zeehond, Bruinvis, Nauwe Korfslak		Niet besproken in dit BIP+, komen aan bod in Natura 2000 beheerplan waddengebied

Colofon

Beheer- en Inrichtingsplan 'plus' Nationaal Park Schiermonnikoog 2011-2022

Goedgekeurd in de vergadering van het Overlegorgaan Nationaal Park Schiermonnikoog op 9 juni 2011

Eindredactie en figuren (tenzij anders vermeld):
FREE Nature (Chris Braat), in opdracht van Provinsje Fryslân
en Overlegorgaan Nationaal Park Schiermonnikoog

Fotografie:
Chris Braat, Cynthia Borrás

Omslagillustratie:
Aquarel door Stella van Acker, zandverstuiving op Schiermonnikoog

Opmaak en vormgeving:
Sythe | Grafische vormgeving